

BOMBASGENS
CENTRE D'ART

UN PROGRAMA EN CONSTRUCCIÓ

Sonia Martínez

Coordinadora d'activitats culturals i educatives de Bombas Gens Centre d'Art

EL PROJECTE

*Jo aposte per l'art que fem els uns per als altres,
com a amics.*

Jonas Mekas

Este text és un text col·lectiu (tots ho són) i inacabat. Col·lectiu perquè l'escric contaminada per totes les persones amb qui he treballat, menjat, discutit, rigut, ballat, llegit, escoltat o intercanviat desitjos i inquietuds els dos darrers anys. Inacabat perquè mentre l'escric es transforma, el text, el centre i les persones que l'habitarem. Dos anys és el temps que ha passat des que m'unia a este projecte complex i fascinant, liderat per Susana Lloret i José Luis Soler, sostingut per la Fundació Per Amor a l'Art. Amb ells, amb Nuria Enguita, directora de Bombas Gens Centre d'Art, i amb un equip de mediació i col·laboradores començàvem llavors a proposar i assajar formes i metodologies per a fer públics una col·lecció i un centre d'art privats. Amb elles continuem hui intentant que continue obrint-se i mutant amb l'entorn.

Una antiga fàbrica de bombes hidràuliques de principis del segle XX, en funcionament fins als anys noranta, situada en un barri no cèntric d'una ciutat mediterrània, València (Europa). Un espai amb memòria, amb històries fabrils, de fums, motles i noios, que va anar descobrint-ne altres durant la restauració, com totes les associades al refugi de la Guerra Civil o les anteriors, soterrades al costat del celler medieval, pertanyent a l'antiga alqueria de Comeig, seria la seu del projecte. Un context relativament alié a l'art contemporani i a les seues dinàmiques, però que conviuria amb altres museus i centres d'art a la ciutat, i per extensió amb el món. Eixe era el punt de partida.

Juny 2017. Primera visita a Bombas Gens Centre d'Art amb un grup de veïns i veïnes per a explicar el projecte.

EL PROGRAMA

Qui és el qui hi ha ací: i on: dins o fora?

Ángel González

Dissenyar un programa públic situat, permeable, que atenga diverses sensibilitats i relacions amb el fet artístic, que aposte per l'experimentació i l'aprenentatge compartit, que escolte el context i vibre amb ell, amb el seu eco, la seua història i els seus moviments i desplaçaments. Un programa que siga un procés, que s'expandidisca, es diluïska i cristal·litze en diferents accions, amb diferents temporalitats, amb diversos còmplices, amb tots els que siga possible. Que entenga l'art com un dispositiu transformador, crític i possibilitador. Que gravite al voltant de les exposicions del centre, que seran, que són, lectures de la col·lecció, que permeta ampliar-les des de l'experiència. Que provoqe la paraula i el pensament. Un programa per a un espai amb memòria viva, amb una altra o altres per revisar, i amb un repte, una memòria per construir, entre totes, junt amb altres, des d'un pensament artístic, transversal i relacional.

MARCS DE TREBALL

Em trobava tan limitat per les regles que, quan em vaig atrevir a botar-me-les, vaig entendre que no eren regles absolutes.

Yasujiro Ozu

Dissenyar-lo i implementar-lo en diàleg estret amb la directora del centre d'art, amb un equip de mediació provinent de diferents camps d'investigació, amb una xarxa de col·laboradors i col·laboradores experts en diferents disciplines, amb l'objectiu d'ampliar perspectives i multiplicar possibilitats. Establir línies de treball per les quals transitar: des del *so*, des del *cos* i el *moviment*, des de la *paraula*, des de la *imatge* i el *cine*, des del *patrimoni*. I una metodologia que les travessa totes: el *diàleg* i l'assaig, entés el primer com un procés de proposició i escolta i el segon com un laboratori en el qual la teoria i la pràctica s'entrecreen, i permeten l'error. Un programa que

Maig i juny 2017. Gravant *Històries de Bombas Gens*, un documental que recull part de la història de la fàbrica, realitzat per Miguel Ángel Baixauli i Pau Berga. En les imatges, Irene i Empar, dos de les protagonistes. Disponible en: <https://www.youtube.com/watch?v=ERvHGueb82w>

Juny de 1953. Boda dels pares de Juani i Rafael, nets de Santiago Latorre, gerent de la fàbrica, en l'hort de la vila de Bombas Gens. Juani i Rafael formaran part d'En Marxa. Juani també del grup de lectura. Foto: Col·lecció família Latorre.

ha d'ajudar-nos a fer porós el centre d'art, i possibilitar que es contamini amb diversos formats, pràctiques paral·leles, museus, institucions artístiques o un altra classe d'iniciatives. Però també ha de provocar que les parets no ho siguin, que es desborden i estiguem presents en altres espais de la ciutat, del país, del món, sent conscients del que significa, o pot arribar a significar hui, la presència i la col·laboració. Afirmant que la porositat també són els vincles duradors i estables, aliens a la mercantilització, que s'entrellacen amb afectes i acompanyaments. Amb la convicció que hem de trobar la nostra singularitat en l'acció i el pensament en fer, intentant anar més enllà de la mera representació del que pot ser i es pot fer en un centre d'art.

Un home desconcertat pel que veia es va acostar i em va preguntar: què feu? Jo li vaig contestar: experimentar una nova manera d'estar i de veure una exposició fotogràfica.

Rosa Sáez,
participant activitat

I començar a assajar en sala, derivant amb les pistes sonores dissenyades per Edu per a dialogar amb les exposicions inaugurals, imaginant quin serà l'emplaçament definitiu de *Sense títol* de Silvia Bächli, les dimensions de les cent dènou fotos de la sèrie *Flower Rondeau* de Nobuyoshi Araki o *Sagunt, primavera del 219 aC*, un dels *Camps de batalla* de Bleda y Rosa. Escoltar a Rocío indicant als ballarins que practiquen en els cossos les tensions i distensions de les obres d'Inma Femenía, en un estat de concentració i alerta que es multiplicarà el dia de la primera cita amb «espectadors». Començar a implementar un programa, fer-lo públic, passar del paper a l'acció, materialitzar converses, divagacions i intuïcions. Iniciar els primers tallers que permetien als més menuts *delinquir en sala*, subratllar les cicatrius del barri o reenquadrar les obres exposades i/o el mateix edifici i entorn, decidint quin és el seu fora de camp i per què, per a compondre més tard, junt amb les imatges generades per les seues companyes, un mural efímer. Al mateix temps, les primeres conferències, els primers *Processos*, trobades

Juliol 2017 - febrer 2018. Exposició *Històries de Bombas Gens*, un lloc de trobada i intercanvi.

Juliol - novembre 2017, derivant per Marxalenes en el taller *Presentar Batalla*, a partir de l'exposició *Bleda y Rosa. Geografia del temps*, amb l'Equip 351, qui també proposaren als més petits *Delinquir en sala* en el taller associat a la mostra *Ornament = delictes*?

Gener de 2018. Gravació de la restauració de la gerra trobada en el celler medieval, per al vídeo de contextualització del mateix. En la imatge, les restauradores Carolina Mai i Mara Peiró.

Primavera-estiu de 2017 o potser de 2018. Una de les nostres visites - tallers escolars, dinamitzada per l'equip de mediació.

amb artistes, les primeres accions d'*Imatges sobre imatges*, un dispositiu d'experimentació i diàleg entre les exposicions i el cine, cuidat per Miguel Ángel.

LES DURACIONS, LES RELACIONS

La llibertat com a ancoratge. Ancoratge en el temps, o més aïna en l'obertura.

Carlos Bergliaffa i Sebastián Puente

Les inauguracions i les clausures de les exposicions en un centre d'art marquen la cadència del calendari, dels esdeveniments i relacions per vindre; compartimenten el temps. Tenen, per tant, un paper fonamental i ambigu. Fonamental perquè assenyalen el ritme i els continguts de les accions i els programes, de les relacions que s'articulen. Ambigu perquè ens fan viure en present el futur, projectant el que hauria d'ocórrer i anticipant les relacions que volem articular. Habitar eixe temps ambigu i convertir-lo en present és un altre dels reptes d'un programa públic situat. Un programa que dialoga amb les exposicions, conscient del paper de mediació que té envers elles, però que ha de catalitzar accions i activitats de recorregut llarg que permeten escapar d'eixa lògica del canvi. Un equip de mediació i col·laboradors i col·laboradores estables que acompanyen els canvis, que actuen com a transmissors i capes de memòria encarnada, és una de les vies per a aconseguir-ho. Generar activitats de recorregut llarg com el grup de lectura, en col·laboració amb la biblioteca pública de Marxalenes i orquestrat per Paco Inclán, el laboratori (*En*) *Proceso* amb Teresa Lanceta o el grup *En Marcha*, dinamitzat per La Dula, són altres de les iniciatives que permeten arrelar-nos al territori i al present, experimentant altres duracions i, per tant, altres temps i altres relacions.

LA POROSITAT

Es balla quasi sempre per a estar junts. Es balla entre uns quants. Els cossos s'acosten els uns als altres, van i venen sense orde previ, amb la mateixa

Juliol 2017 - febrer 2018. Visita des de la dansa a l'exposició *Ornament = delictes?*, dissenyada per Rocío Pérez junt amb els ballarins Sandra Gómez i Santi de la Fuente.

Juliol 2017 - febrer 2018. Visita guiada des del so a *Ornament = delictes?* per Edu Comelles i Avelino Saavedra, qui dissenyaren també la visita sonora a *Bleda y Rosa. Geografía del temps*.

Octubre 2017. Visita dels alumnes del Conservatori Professional i Superior de dansa de València. La sala d'exposicions com a lloc de debat, reflexió i posada en comú després d'un recorregut des de *la dansa*.

obstinació en les voltes i revoltes. Es freqüen, es freqüen, es desitgen, es divertixen, es deslliguen.

George Didi-Huberman

Un espai viscut i porós, que es desborda connectant refugis de la Guerra Civil, persones en la Nau 0 per a veure el documental *Històries de Bombas Gens*, que arreplega una part de la seua memòria i el seu patrimoni immaterial, o els comerços, bars i veïnat de l'avinguda de Burjassot que es tornen protagonistes d'una pel·lícula sonora en directe. La porositat també es manifesta acollint històries d'objectes, històries personals, històries subalternes, *Històries d'històries*, un taller expandit que acabarà en una mostra i una trobada; o classes i seminaris del màster de Fotografia de la Universitat Politècnica de València. O escoltant una polifonia de veus anònimes reinterpretant rostres, fragments i gestos d'altres cossos anònims detinguts en les fotografies de Paul Graham, en veu alta, a la sala d'exposicions, en una visita des del cine o des del so o des de l'escolta.

La porositat també és acompanyar els processos, no només possibilitar que ocorreguen, programar-los, sinó ser-ne partícip, involucrar-s'hi, assistir a assajos, taules de treball, reunions oficials i oficioses, visites pilot, sessions de coordinació i balanç, de lectura, de ball. Apostem per trencar eixes fronteres invisibles que separen la direcció dels públics, la programació i la gestió de la creació, generant equips heterogenis, implicant-nos i oferint els nostres coneixements i les nostres inseguretats. I continuem sumant sentits a la porositat, com fer accessibles els continguts als qui no poden assistir o als qui decideixen tornar a llegir, tornar a mirar, tornar a escoltar, per a ells i elles generem un arxiu gratuït, de consulta en línia. Fer accessible també és possibilitar que qui té alguna deficiència auditiva pugui participar en les nostres visites guiades, per a això intèrprets en llengua de signes acompanyen les nostres mediadores. Que Xavier Le Roy estiga a València, aconseguint desplaçar Bombas Gens Centre d'Art a un espai escènic, La Mutant, també és porositat.

Juny 2018. Bar Pima. *Las minas del rey Salomón*, mostra d'un taller o pel·lícula sonora en directe, de la mà de l'*Orquestina de Pigmeos*. Activitat en el marc del cicle *Imatges sobre imatges* de Miguel Ángel Baixauli i Vicente Ponce per a Bombas Gens Centre d'Art.

Setembre 2018. Circuit tancat per Fermín Jiménez Landa, una visita singular a *Hamish Fulton*. Caminant a la península Ibèrica. Entrar i sortir del centre. Col·laboracions amb artistes.

Desembre 2017 - juny 2018. *(En) Procés* amb Teresa Lanceta, un temps per a experimentar, un teixit de relacions per construir.

LES INTERFERÈNCIES, LES VIBRACIONS

Els fets són sonors, però entre els fets hi ha un murmurí. I eixe murmurí és el que m'impresiona.

Clarice Lispector

Possibilitar eixos murmurs. Un any més tard, o fa uns quants mesos, el lloc és un espai habitat, capaç de generar ecos entre accions. Vibracions i connexions que es transmeten com a ones viscudes. Vicent va fer patent eixe murmurí després de dir «jo no en sé res» i començar, no obstant això, a divagar sobre la memòria i la vibració de la nau 4, mentre narrava als companys la transformació que havia experimentat en eixa mateixa sala uns dies abans, caminant durant una hora. Fidel a la seua trajectòria reticular –dissenyada per Hamish Fulton– fent audible, palpable i visible esta acció comunal passada en present. Els qui l'escoltàvem el projectàvem, ell el revivia, l'espai el tornava a albergar.

El teixit encarna l'ambivalència mateixa del concepte d'encanteri, menys transcendental que el de creació, però més misteriós i més potencialment letal.

Roberto Fratini

EN MARXA, UNA COL·LABORACIÓ AMB EL VEÏNAT DE MARXALENES

Els murmurs també són les activitats que s'elaboren en l'esfera de la invisibilitat, d'allò íntim, de l'intercanvi gradual, que arriben a establir vincles entre les persones que participen, les que les acompanyen i faciliten, però també del territori. Una invisibilitat que pren la decisió del moment en què fer-se pública. Una cosa així assagem amb *En Marxa*, un grup de persones amb diversa implicació amb el barri, la fàbrica i el centre d'art, les quals ens reuníem periòdicament per a trobar el nostre comú, la qual cosa ens interpel·lava com a col·lectiu. Després d'uns quantes trobades i uns quants mesos, generem uns recorreguts articulats al voltant dels conceptes següents: «llocs de trobada», «horta i espais

Juliol, 2017. Setmana del primer aniversari. Una visita lectora, una invitació a compartir textos i referències, pel grup de lectura de Bombas Gens.

Juliol 2017 - abril 2018. A dalt: primera sessió amb el grup motor d'*En Marxa*, presentacions i punts de partida. A baix: aquesta fotografia pertany a algun moment entre febrer i març de 2018, preparant la deriva per Marxalenes, per a recórrer els llocs triats pels participants.

Octubre 2018. Laboratori: *Desplaçaments, desorientacions, desarrelaments* per Xavier Ribas.

verds» i «connexions». Amb tretze parades, en les quals cada una de les persones participants compartia per què havia triat eixe lloc, per què era important fer-lo valdre. I veges, també hi hagué una festa, un *guateque* intergeneracional i una exposició. Però el projecte continua, en uns dies contarem la nostra experiència en el Museu d'Etnologia de la ciutat i l'endemà començarem un nou procés amb els adolescents del Centre Jove i l'Institut Comenius.

GHOST 'N GOBLINS, UNA VISITA GUIADA

Les vibracions, els ecos, els murmurs, els encanteris ocorren a vegades en els llocs, a vegades entre activitats d'una mateixa exposició, a vegades entre una mateixa activitat. Exemples del segon cas podrien ser les rascades de guitarra flamenca dels Escalona que han transitat per les cordes distorsionades de Raúl Cantizano, la visita *Algaravia i quietud* de la nostra companya Sara o la reflexió entorn del *pathos* en la qual ens va introduir Pedro G. Romero. Del tercer, *Ghost 'n Goblins*, una visita especulativa i procesual en quatre temps, en seria, creiem, l'exemple paradigmàtic. Una activitat que inclou moltes de les accepcions que atribuïm a la mediació. Una visita guiada desbordada. Un procés que demanda els passos següents. Una col·laboració entre disciplines. Entre mediadors, artistes locals, equip de gestió i públic, que deixa de ser-ho. Una investigació teòrica i pràctica. Un text expandit. Música techno, fotografia, repetició, nit, dansa i ritual. Una sala de museu. Una interferència de rols. Un intercanvi de papers, una elecció, en quina (o quines) vols estar.

UNES QUANTES INTUÏCIONS, UNES QUANTES CERTESES

L'art és el codi obert d'una col·lectivitat els membres de la qual poden llegir-lo, apropiarse'l, transformar-lo i transmetre'l perquè, com a llenguatge col·lectiu, l'art no només proposa un diàleg, sinó que mostra la llei interna que el

Juny 2018. Visita sonora de Raúl Cantizano a partir de l'exposició Joel Meyerowitz. *Cap a la llum* i la música dels Escalona.

Març 2018 - febrer 2019. *Paisatges humans*, un taller del nostre equip de mediació a partir de l'exposició *El pols del cos. Usos i representacions de l'espai*. En la imatge, un grup escolar intervenint les naus d'art.

Juny 2018. Almodí Cor de Cambra assajant el seu recorregut sonor per a Hamish Fulton. *Caminant a la península Ibèrica*.

cohesiona, una llei que conèixer-la i dominar-la possibilita aprofundir en els cànons heretats i aconseguir la llibertat expressiva i, amb això, la creació.

Teresa Lanceta

No ha transcorregut molt de temps per a fer balanç, però potser el suficient per a afirmar unes quantes certeses. Que hem de continuar investigant què més pot ser un centre d'art hui, com es poden treballar de manera transversal el patrimoni i l'art contemporani, com revelar per a traspasar els codis i rols predeterminats del lloc, però també els dels actors i agents que el componem (comissaris i comissàries, coordinadors i coordinadores, mediadors i mediadores, conferenciants, grups escolars, visitants, veïnat, artistes...). Afermar les línies de treball que proposàvem: des del *so*, des del *cos* i el *moviment*, des de la *paraula*, des de la *imatge* i el *cine*, des del *patrimoni*. I la manera d'acostar-nos a cada projecte: el *diàleg* i l'*assaig*, atorgant tant de valor a allò micro com a allò macro, defenent l'escala humana. Afirmant que la mediació s'activa amb cada acció i que no és només un equip, sinó una manera d'afrontar el(s) nostre(s) paper(s) en este lloc, cosa que permet i facilita la multiplicitat de punts de vista i perspectives ací i ara. Una cosa similar al que Takuma Nakahira proposa com a definició de creació: «Potser la qüestió és com des del lloc que ens ha tocat redescobrim les nostres pròpies paraules, en este moment, en este espai. Crear no és en absolut fer aparèixer una cosa del no-res. Com vius mentre passes pel lloc que t'han assignat, o pel lloc que has triat: això és la creació».

Maig 2018. *La pell de l'edifici: maó, ferro i... cartró (el modernisme de la fàbrica)*, un taller orientat als més petits per a entendre i transitar la fàbrica, per ARAE Patrimoni per a nens.

Novembre 2018. Laboratori de Xavier Le Roy, *Com les situacions coreografien obres d'art? Com les obres d'art coreografien situacions?*

Gener 2019. *Ghost'n Goblins: diferència i repetició*, una visita especulativa, una visita processual, una visita performativa i una invitació a ballar, per Carles Àngel Saurí juntament amb un equip de col·laboradors. Foto: Salvador Lacovodonato.

* Totes les imatges d'aquest article, llevat de menció, són cortesia de Bombas Gens Centre d'Art.